

Joan Riviere

A nőiesség mint álarc*

Úgy tűnik, Ernest Jones érdeklődését a pszichoanalitikus kutatások minden eddigi iránya felkeltette, és most, hogy az elmúlt években a vizsgálódás lassan kiterjedt a nők szexuális életének fejlődésére, magától értetődőnek találjuk, hogy az általa írottak a legfontosabb hozzászólások között vannak. Ezúttal is élesen megvilágítja anyagát, különös tehetségével tisztázza már meglévő ismereteinket, és hozzáteszi saját friss megfigyeléseit.

„A női szexualitás korai fejlődése” című tanulmányában¹ Jones felvázolja a női fejlődés típusainak sémáját, amelyet először heteroszexuálisra és homoszexuálisra oszt fel, majd az utóbbi homoszexuális csoportot további két típusra osztja. Elismeri besorolásának sematikus jellegét, és számos köztes típust feltételez. Egy ilyen köztes típussal foglalkozom most. A mindennapi életben folyamatosan találkozunk olyan férfiakkal és nőkkel, akik fejlődésüket tekintve nagyrészt heteroszexuálisok, de világosan mutatják a másik nem erőteljes vonásait. Ez a mindannyiunkban rejlő biszexualitás kifejeződéseként értelmeződött; és az analízis megmutatta, hogy ami homoszexuális vagy heteroszexuális jellemvonásként vagy szexuális megnyilvánulásként jelenik meg, az konfliktusok kölcsönhatásának végeredménye, és nem feltétlenül egy radikális vagy alapvető hajlam bizonyítéka. A homoszexuális és heteroszexuális fejlődés közötti különbség a szorongás mértékének különbségeiből adódik, a fejlődésre gyakorolt megfelelő hatásaival. Ferenczi rámutatott egy hasonló reakcióra a viselkedésben², nevezetesen arra, hogy a homoszexuális férfiak eltúlozzák heteroszexualitásukat, „védekezésként” homoszexualitásukkal szemben. Most megkísérlem bemutatni, hogy a férfiasságra vágyó nők a nőiesség álarcát vehetik fel, hogy elkerüljék a szorongást és a férfiaktól várható megtorlást.

Tanulmányomban az intellektuális nők egy bizonyos típusával foglalkozom. Nem egészen mostanáig a nők szellemi törekvései szinte kizárólag nyíltan férfias típusú nőkhöz asszociálódtak, akik bizonyos esetekben nem titkolták azt a kívánságukat,

* Eredeti megjelenés: Joan Riviere: Womanliness as a Masquerade. *International Journal of Psycho-Analysis*, 1929, 10: 303-313.

¹ Ernest Jones: The Early Development of Female Sexuality. *International Journal of Psycho-Analysis*, 1927, 8: 459-472.

² Sándor Ferenczi: The Nosology of Male Homosexuality (Homoerotism). In: Ferenczi: *Sex in Psychoanalysis. Contributions to Psycho-Analysis* (296-318). Ford. Ernest Jones. Boston: Badger, 1916.

hogy férfiak legyenek. Ez most megváltozott. Az összes, manapság szakmai munkát végző nő közül nehéz lenne megmondani, hogy életmódjukat és karakterüket tekintve nagyobb számban vannak-e köztük nőiesebbek, mint férfiasabbak. Az egyetemi életben, a tudományos szakmákban és az üzleti életben folyamatosan találkozunk olyan nőkkel, akik, úgy tűnik, teljesítik a teljes női fejlődés minden kritériumát. Kiváló feleségek és anyák, tehetséges háziasszonyok; működtetik a társaséletet és támogatják a kultúrát; nem nélkülözik a nőies érdeklődéseket pl. személyes megjelenésükben; és amikor felkérjük őket, mindig találnak időt arra, hogy rokonok és barátok széles körében az odaadó és önzetlen anyahelyettest játsszák. Ugyanakkor legalább olyan jól teljesítik hivatásuk feladatait, mint az átlagos férfi. Valóban rejtély, hogy hova sorolhatnánk pszichológiailag ezt a típust.

Kis idővel ezelőtt, egy ilyen nő analízise során érdekes felfedezésekre bukkantam. Szinte mindenben megfelelt az imént megadott leírásnak; kiváló kapcsolata volt férjével, bensőséges, gyengéd kötődést, teljes és gyakori szexuális élvezetet élt át, és büszke volt háziasszonyi jártasságára. Egész életében kiemelkedő sikerrel gyakorolta hivatását. Nagymértékben alkalmazkodott a valósághoz, és sikerült jó kapcsolatot ápolnia szinte mindenkivel, akivel kontaktusba került.

Bizonyos reakciói azonban azt mutatták, hogy stabilitása nem volt olyan makulátlan, mint amilyennek látszott; ezek egyike illusztrálja a témát. Amerikai nő volt, aki propaganda jellegű munkát végzett, amely elsősorban beszédből és írásból állt. Egész életében bizonyos fokú, néha igen súlyos szorongást tapasztalt minden nyilvános, közönség előtti fellépés után. Megkérdőjelezhetetlen sikerei, intellektuális és gyakorlati képességei, a közönség és a viták kezelésében mutatott jártassága ellenére a szereplés után egész éjszaka izgatott és nyugtalan volt, kétségek gyötörték afelől, hogy nem tett-e bármit, ami nem helyénvaló, és megszállottan hajszolta a megerősítéseket. Ez a megnyugtatósi igény kényszeresen arra vezette őt, hogy figyelmet vagy bókot váltson ki férfiaktól az esemény végén, amelyben részt vett vagy főszereplő volt. Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy az erre a célra választott férfiak mindig félreismerhetetlenül apafigurák voltak, bár gyakran nem olyan személyek, akiknek a véleménye a valóságban nagy súllyal bírt volna. Nyilvánvalóan kétféle megerősítést várt ezektől az apafiguráktól: egyrészt közvetlen megerősítést a teljesítményével kapcsolatos dicséretnek által; másodszor, ami ennél is fontosabb, közvetett megerősítést a férfiak szexuális figyelmén keresztül. Általánosságban elmondható, hogy a fellépése utáni viselkedésének vizsgálata azt mutatta, hogy szexuális figyelmet próbált szerezni az ilyen típusú férfiaktól úgy, hogy többé-kevésbé álcázott módon flörtölt és kacérkodott velük. Ez a hozzáállás különösen összeegyeztethetetlen volt az intellektuális teljesítménye során tapasztalt nagymértékben személytelen és objektív hozzáállásával.

Az analízis megmutatta, hogy az anyával való ödipális versengése rendkívül erős volt, és soha nem sikerült kielégítően megoldani. Erre még visszatérek. De az anyával kapcsolatos konfliktus mellett az apával való rivalizálás is jelentős volt. Szellemi munkája, amely beszéd és írás formáját öltötte, nyilvánvaló azonosulásra épült apjával, aki először irodalommal foglalkozott, majd a politikai életbe lépett; kamaszkorát tudatos lázadás jellemezte ellene, rivalizálással és megvetéssel. Ilyen jellegű, a férjet kasztráló álmok és fantáziák gyakran megjelentek az analízis során. Meglehetősen

tudatos rivalitás-érzése és felsőbbrendűségi igénye volt számos olyan „apafigurával” szemben, akiknek saját fellépései után a kegyeit kereste! Keserűen neheztelt minden olyan feltételezésre, hogy ne lenne egyenlő velük, és (négyszemközt) elutasította azt az elképzelést, hogy ítéletük vagy kritikájuk tárgya lehet. Ebben egyértelműen megfelelt az egyik típusnak, amelyet Ernest Jones felvázolt: a homoszexuális nők első csoportjának, akik, bár nem érdeklődnek más nők iránt, szeretnék, ha a férfiak elismernék férfiasságukat, és azt állítják, hogy egyenrangúak a férfiakkal, vagy más szóval, maguk is férfiak. Neheztelését azonban nem fejezte nyíltan; nyilvánosan elfogadta női mivoltát.

Az analízis ezután feltárta, hogy kényszeres flörtölésének és kacérkodásának magyarázata – amiről valójában ő maga is alig tudott, amíg az analízis nyilvánvalóvá nem tette – a következő volt: öntudatlan kísérletet tett arra, hogy elűzze a szorongást a megtorlástól, amitől szellemi teljesítménye után az apafigurák részéről tartott. Szellemi jártasságának nyilvános megmutatása, amelyet önmagában sikeresen vitt véghez, az apa péniszének birtoklását, az apa kasztrálását jelentette. A szereplés végén szörnyű rettegés fogta el a büntetéstől, amit az apa ezután behajt rajta. Nyilvánvalóan a bosszúálló kiengesztelésére tett lépés volt, hogy szexuálisan felajánlotta magát neki. Ez a fantázia, amely ekkor megjelent, nagyon gyakori volt gyermek- és ifjúkorában, amelyet Amerika déli államaiban töltöttek; akkor azt tervezte, ha megtámadná egy néger, úgy védené meg magát, hogy megcsókolja, és szeretkezik vele (végső soron azért, hogy aztán átadhassa őt az igazságszolgáltatásnak). De a kényszeres viselkedésnek egy további meghatározója is volt. Egy álmában, amelynek tartalma meglehetősen hasonló volt ehhez a gyermekkori fantáziához, egyedül rettegett a házban; ekkor egy néger lépett be, és ő éppen mosott, felhajtott ingujjal, fedetlen karokkal. A lány ellenállt neki, azzal a titkos szándékkal, hogy szexuálisan vonzza őt, mire az elkezdte csodálni, simogatni a karját és a melleit. Az álom úgy értelmezhető, hogy megölte apját és anyját, és mindent magának szerzett meg (egyedül volt a házban), megrémült a megtorlástól (várható lövések az ablakon keresztül), és úgy védte meg magát, hogy szolgai szerepet (ruhamosást) vállalt, amivel lemosta a szennyeződést és a verejtéket, a büntudatot és a vért – mindazt, amit tettével előidézett –, és kasztrált nőnek „álcázta magát”. Ebben az álruhában a férfi nem talált nála lopott vagyontárgyat, amelynek visszaszerzése érdekében meg kellene támadnia, ezen kívül vonzónak találta mint szerelmi tárgyat. Így a kényszer célja nem pusztán a megnyugvás biztosítása volt azáltal, hogy barátságos érzéseket ébresztett maga iránt a férfiban; leginkább a biztonságról kellett gondoskodnia azáltal, hogy büntetlenek és ártatlannak álcázta magát. Szellemi teljesítményének kényszeres átfordítása volt; és a kettő együtt egy kényszereselekvés „kettős cselekedetét” alkotta, ahogy élete egésze is felváltva férfias és női tevékenységekből állt.

Ezt az álmát megelőzően olyan álmái voltak, melyekben az emberek maszkot tettek az arcukra, hogy elkerüljék a katasztrófát. Az egyik ilyen álomban egy dombon álló magas tornyot toltak el, és az ráesett egy alatta fekvő falu lakóira, de az emberek maszkot húztak, és így elkerülték a sérülést!

A nőiesség tehát színlelhető és maszkként viselhető, egyrészt a férfiasság birtoklásának elrejtése, másrészt a várt megtorlások elhárítása érdekében, ha kiderülne, mit birtokol – mint a tolvaj, aki azt kéri, kutassák át a zsebét, bizonyítandó, hogy nincs

nála az ellopott áru. Az olvasó most megkérdezheti, hogyan határozom meg a nőiességet, vagy hol húzom meg a határt a valódi nőiesség és az „álarc” között. Úgy vélem azonban, nincs semmilyen különbség a kettő között; sem radikális, sem felszínes, a kettő ugyanaz. A nőiesség képessége megvolt ebben a nőben – és azt is mondhatnánk, hogy megvan a legteljesebb mértékben homoszexuális nőben is –, de konfliktusai miatt nem ez képviselte a fő fejlődési irányt, és sokkal inkább a szorongás elkerülésének eszközeként használta, mint a szexuális élvezet elsődleges módjaként.

Ennek illusztrálására röviden megosztok néhány körülményt. Későn, huszonkilenc éves korában ment férjhez; erősen szorongott a deflorációtól, és a szűzhártyát az esküvő előtt tágította ki vagy szakította át egy orvosnő. A házasság előtt a szexuális kapcsolatra nézve szilárd elhatározása volt, hogy megszerezze és megtapasztalja azt az élvezetet és örömet, amelyről tudta, hogy egyes nők átélik, beleértve az orgazmust. Ugyanúgy félt az impotenciától, mint egy férfi. Ez részben azt a szándékot jelezte, hogy túllépjen bizonyos rideg anyafigurákon, de mélyebb szinten arra irányult, hogy a férfi ne verje meg.³ A szexuális élvezet teljes és gyakori volt, teljes orgazmussal; de felmerült, hogy a kielégülés mögött valami elveszett dolog helyreállításának vágya állt, és nem tiszta élvezet. A férfi szerelme visszaadta önbecsülését. Az analízis során, miközben napvilágot láttak a férj iránti ellenséges kasztráló impulzusok, a közösülés iránti vágya nagymértékben alábbhagyott, és egy időre viszonylag frigidé vált. A nőiesség álarcát lehántották, és ő vagy kasztrálnak (élettelennak, élvezetre képtelennak) mutatkozott, vagy kasztrálni vágyónak (ezért félt a pénisz befogadásától vagy örömmel fogadásától). Egyszer, míg a férje egy ideig szerelmi viszonyt folytatott egy másik nővel, nagyon intenzív azonosulást észlelt vele a rivális nővel kapcsolatban. Meglepő, hogy nem volt homoszexuális tapasztalata (leszámítva egy pubertás előtti élményt a húgával); de az analízis során kiderült, hogy ezt a hiányt intenzív orgazmussal járó, gyakori homoszexuális álmok ellensúlyozták.

A mindennapi életben megfigyelhető, hogy a nőiesség álarca különös formákat ölthet. Egy háziasszony ismerősöm remek készségekkel rendelkező nő, és maga is el tud intézni jellemzően férfias ügyeket. De amikor például építőmunkást vagy kárpitost hív, kényszert érez arra, hogy elrejtse előle minden technikai tudását, és alázatot mutasson a munkás iránt, ártatlan és hozzá nem értő módon tesz javaslatokat, mintha azok csak „szerencsés találgatások” lennének. Bevallotta nekem, hogy még a hentessel és a pékkel sem tud nyíltan határozott álláspontra helyezkedni, akiket a valóságban vasszigorral irányít; úgy érzi magát, mintha „szerepet játszana”, egy meglehetősen tanulatlan, ostoba és zavarodott nő látszatát kelti, de végül mégis mindig kifejezi, amit akar. Az élet minden más területén ez a nő szívélyes, kulturált hölgy, kompetens és tájékozott; józan, racionális viselkedéssel intézi ügyeit minden mellébeszélés nélkül. Most ötvenéves, de azt mondja, hogy fiatal nőként nagyon szorongott a portások, pincérek, taxisok, kereskedők vagy olyan potenciálisan ellenséges apafigurák társaságában, mint az orvosok, építők és ügyvédek; ráadásul gyakran veszekedett az ilyen férfiakkal, azzal vádolva őket, hogy becsapták, és így tovább.

³ Ezt az attitűdöt több nő analízisében megtaláltam, az önrendelkezésű deflorációt pedig szinte mindegyiküknél (öt esetben). Freud „A szüzesség tabuja” című írása fényében ez utóbbi tüneti cselekvés tanulságos.

Egy másik eset a mindennapi megfigyelésekből egy okos nő, feleség és anya, aki egyetemi oktató egy absztrakt témában, amely ritkán vonzza a nőket. Amikor nem a diákoknak, hanem kollégáknak tart előadást, különösen nőies ruhákat választ. Viselkedésének ezeken az alkalmakon inadekvát jellege is van: komolytalanná és tréfálkozóvá válik, amivel már megjegyzéseket és helyreutasítást is kiváltott. Azt a helyzetet, hogy férfiak elé teszi ki férfiasságát, „játékként”, valami *nem valós* dologként, „viccként” kell kezelnie. Nem kezelheti komolyan önmagát és témáját, nem szemlélheti magát a férfiakkal egyenlő feltételek szerint; a komolytalan hozzáállás ráadásul lehetővé teszi szadizmusa egy részének, hogy elmeneküljön az általa okozott sértés elől.

Sok más példát lehetne idézni, és hasonló mechanizmussal talákoztam manifeszt homoszexuális férfiak analízisében is. Az egyik ilyen, súlyos gátlással és szorongással küzdő férfinél a homoszexuális tevékenységek valójában másodlagosak voltak, a szexuális kielégülés fő forrása a különleges körülmények között végzett maszturbáció volt, sajátos módon felöltözve a tükörben nézve magát. Az izgalmat önmaga látványa váltotta ki, középen elválasztott hajjal, csokornyakkendővel. Ezekről a rendkívüli „fétisekről” kiderült, hogy segítségükkel a hűgának *álcázza magát*; a hajviseletet és a nyakkendőt tőle vette át. Tudatos vágya az volt, hogy nő legyen, de manifeszt férfikapcsolatai soha nem voltak stabilak. Tudattalanul a homoszexuális kapcsolat teljes mértékben szadisztikusnak bizonyult, és férfias rivalizáláson alapult. A szadizmus és a „*pénisz birtoklása*” fantáziák csak akkor voltak elnézhetők, amikor a tükörben megnyugtatást kapott a szorongás ellen azzal, hogy biztosan „nőnek álcázza magát”.

Visszatérve az első esethez: Látszólag kielégítő heteroszexualitása alatt világos, hogy ez a nő a kasztrációs komplexus jól ismert megnyilvánulásait mutatta. Horney az elsők között mutatott rá e komplexus forrásaira az Ödipusz-helyzetben; meggyőződésem, hogy az a tény, hogy a nőiesség maszkként gondolható el, további hozzájárulást nyújthat ebben az irányban a női fejlődés analíziséhez. Ezt szem előtt tartva most felvázolom a korai libidófejlődést ennél az esetnél.

De mielőtt ezt megtenném, még szólnom kell a nőekkel való kapcsolatáról. Tudatában volt annak, hogy rivalizál szinte minden olyan nővel, aki vagy jó külsejű vagy intellektuális törekvései vannak. Tisztában volt a gyűlölet villanásaival szinte minden olyan nő ellen, akivel sok dolga volt, de a nőekkel való állandó vagy szoros kapcsolataiban ennek ellenére nagyon kielégítő állapot tudott teremteni. Öntudatlanul ezt szinte teljes egészében azáltal tette, hogy valamilyen módon felsőbbrendűnek érezte magát náluk (kapcsolatai a neki alárendeltekkel mindig kiválóak voltak). Háziasszonyi jártasságának gyökerei nagyrészt ebben rejlettek. Ennek révén felülmúlta anyját, elnyerte tetszését, és bizonyította fölényét a rivális „nőies” nők között. Intellektuális teljesítményének kétségtelenül részben ugyanez volt a célja. Ezek is anyjával szembeni felsőbbrendűségét igazolták; valószínűnek látszott, hogy nővé válása óta a nőekkel való rivalizálása élesebb volt az intellektuális dolgok, mint a szépség tekintetében, mivel ha szépségről volt szó, általában menedéket kereshetett felsőbbrendű intellektusában.

Az analízis megmutatta, hogy e jelenségek eredete mind férfiak, mind nők esetében a szülőkre adott reakciókban rejlik az orálszadisztikus szakaszban. Ezek a reakciók olyan fantáziák formáját öltik, amelyeket Melanie Klein⁴ vázolt fel kongresszusi előadásában 1927-ben. A szopás vagy az elválasztás alatt tapasztalt csalódás és frusztráció következtében, az ősjelenet során tapasztalt élményekkel együtt, orális értelemben rendkívül intenzív sadizmus alakul ki mindkét szülő felé.⁵ A vágy, hogy leharapja a mellbimbót, átalakul, és az a vágy követi, hogy elpusztítsa, penetrálja és kibelegesse az anyát, felfalja őt és testének tartalmát. Ezek a tartalmak magukban foglalják az apa hímtagját, az anya ürülékét és gyermekeit – minden tulajdonát és szerelmi tárgyát, amit a testében elképzelt.⁶ A vágy, hogy leharapja a mellbimbót, mint tudjuk, arra a vágyra is áthelyeződik, hogy kasztrálja az apát, leharapva annak péniszét. Ebben a szakaszban mindkét szülő rivális, mindkettő vágyott tárgyakat birtokol; a sadizmus mindkettő ellen irányul, és mindkettő bosszújától tartani kell. De, mint a lányoknál mindig, az anya erősebben gyűlölt, ezért jobban félnek tőle. Ő hajtja végre a bűncselekménynek megfelelő büntetést – elpusztítja a lány testét, szépségét, gyermekeit, gyermekvállalási képességét, megcsónkítja, felfalja, megkínozza és megöli őt. Ebben az ijesztő helyzetben a lány egyetlen biztonsága abban rejlik, hogy megbékíti az anyját, és kiengeszteli a bűneiért. Vissza kell vonulnia az anyával folytatott versengéstől, és ha teheti, törekednie kell arra, hogy visszajuttassa neki azt, amit ellopott.

Mint tudjuk, a páciens az apával azonosítja magát; s ily módon megszerzett férfiasságát ezután *az anya szolgálatába állítja*. Ő válik apává, és elfoglalja a helyét; így „visszaadhatja” őt az anyának. Ez a pozíció nagyon egyértelmű volt a páciensem életének sok jellemző helyzetében. Örömmel használta jó gyakorlati képességét a gyengébb és gyámoltalanabb nők segítésére, és sikeresen tudta fenntartani ezt a hozzáállását mindaddig, amíg a rivalizálás nem jelentkezett túl erősen. De ezt a kárpoztást csak egy feltétellel lehetett végrehajtani: bőséges megtérülést kellett szereznie neki hála és „elismerés” formájában. A vágyott elismerést szerinte önfeláldozásának köszönheti; öntudatlanabb szinten azt akarta, hogy elismerjék *főlényét* a visszaadandó pénisz *birtoklásáért*. Ha nem ismerték el főlényét, akkor a rivalizálás azonnal élessé vált; ha visszatartották a hálát és az elismerést, sadizmusa teljes erővel kitört, és (magában) orálszadisztikus dührohamoknak volt kitéve, pontosan úgy, mint egy tomboló csecsemő.

Az apa felé kétféleképpen jelent meg a neheztelés: (1) az ősjelenet során elvette az anyától a tejet stb., amit a gyermek nélkülözött; (2) ugyanakkor az anyának adta a péniszt vagy a gyermekeket, nem pedig neki. Ezért mindent, amije volt vagy amit elvett, el kell vennie tőle; kasztrálta, és semmivé redukálta az apát, akárcsak az anyát. Az apától való félelem, bár soha nem volt olyan éles, mint az anya felőli, megmaradt; részben azért is, mert várható volt bosszúja az anya haláláért és pusztulásáért. Tehát őt

⁴ Melanie Klein: Early Stages of the Oedipus Conflict. *International Journal of Psycho-Analysis*, 1928, 9: 167-180.

⁵ Ernest Jones az orálszadisztikus szakasz erősödését tekinti a nők homoszexuális fejlődése központi jellemzőjének (The Early Development of Female Sexuality. *International Journal of Psycho-Analysis*, 1927, 8: 459-472 [469].)

⁶ Mivel érvelésem szempontjából nem volt lényeges, elhagytam minden utalást a gyermekekkel való kapcsolat további alakulására.

is meg kellett nyugtatni, és ki kellett békíteni. Ezt oly módon tette, hogy nőies álarcban álcázta magát a számára, és így mutatta meg neki „szeretetét” és büntelenségét. Lényeges, hogy ennek a nőnek a maszkja, bár más nők számára átlátszó volt, a férfiaknál sikert aratott, és nagyon jól szolgálta a célját. Ily módon sok férfi vonzódott hozzá, és megnyugvást nyújtott neki azzal, hogy kimutatta tetszését. A közelebbi vizsgálat azt mutatta, hogy ezek a férfiak olyan típusúak voltak, akik maguk is félték a túl nőies nőktől. Inkább olyan nőt részesítettek előnyben, aki maga is rendelkezik férfi tulajdonságokkal, mert ő kevésbé támaszt követeléseket velük szemben.

Az ősjelenetben a talizmán, amelyet mindkét szülő birtokol, és amit ő nélkülöz, az apa pénisz; innen származik a düh, a rettegés és a tehetetlenség is.⁷ Ha megfosztja tőle az apját, és maga birtokolja, megkapja a talizmánt: a legyőzhetetlen kardot, a „szadizmus szervét”; az apa hatalomnélkülivé és tehetetlenné válik (szelíd férje), ő mégis megóvja magát a támadástól, ha a nő alávetettségének álarcát viseli felé, és e maszk alatt ő maga betölti az apa számos férfias funkcióját – „őerte” (gyakorlati és szervezőképessége). Hasonlóan az anyával: miután elrabolta tőle a péniszét, elpusztította és szárnalmas alsóbbrendűsége redukálta, diadalmaskodik fölötte, de ismét csak titokban; látszólag elismeri és csodálja a „nőies” nők erényeit. De a nő megtorlásától nehezebb megvédeni magát, mint a férfietől; erőfeszítései az anya kiengesztelésére és kárpótlására a pénisz visszaadásával és az anya szolgálatában történő felhasználásával soha nem bizonyultak elegendőnek; ezt az eszközt agyondolgozta, és az néha majdnem agyonnyomta őt.

Úgy tűnt tehát, hogy ez a nő megóvta magát az elviselhetetlen szorongástól, amelyet mindkét szülő elleni sadista haragja keltett, méghozzá oly módon, hogy fantáziájában olyan helyzetet teremtett, amelyben ő lett a legfőbb hatalom, és senki nem árthatott neki. A fantázia lényege az ő *főlénye* volt a szülő-tárgyak felett; ezáltal sadizmusa kielégült, diadalmaskodott felettük. Ugyanezzel a főlényel sikerült elhárítania bosszújukat is; ehhez reakcióképzéseket és az ellenségesség elrejtését használta eszközként. Így egyszerre tudta kielégíteni ösztönén-impulzusát, narcisztikus egóját és felettes-énjét. A fantázia volt életének és jellemének fő forrása, és közel jutott ahhoz, hogy a tökéletességig vigye. De gyenge pontja a főlény igényének megalomán jellege volt, minden álcázás mögött. Amikor ezt a felsőbbiséget komolyan megzavarták az analízis során, a szorongás, a düh és a szörnyű depresszió mélységébe zuhant; az analízis előtt pedig a betegségbe.

Szeretnék néhány szót szólni az Ernest Jones által leírt homoszexuális nőtípusról, akinek célja, hogy „elismerést” kapjon férfiasságáról a férfiktól.⁸ Felmerül a kérdés, hogy az általam leírt esetben az e típusnál jelentkező elismerés igénye ugyanezen igény eltérően működő mechanizmusával (a szolgálatok elismerése) függ-e össze. Esetemben a pénisz birtoklásának közvetlen elismerését nem igényelte nyíltan a páciens; a reakcióképzéseket igényelte, noha azokat csak a pénisz birtoklása tette lehetővé. Következésképp az elismerés igénye közvetve a péniszre is irányult. Ez a közvetettség annak a félelmének volt köszönhető, nehogy a pénisz birtoklását

⁷ Vö. Mary Nina Searl: Danger Situations of the Immature Ego. 11. Nemzetközi Pszichoanalitikus Kongresszus, Oxford, 1929. (Megjelent: *International Journal of Psycho-Analysis*, 10, 1929, 423-435. [A ford.])

⁸ Ernest Jones: The Early Development of Female Sexuality. *International Journal of Psycho-Analysis*, 1927, 8: 459-472.

„felismerjék”, más szóval „rajtakapják”. Látható, hogy kisebb szorongással az én páciensem is nyílt elismerést követelt volna a férfiaktól a pénisz birtoklásáért, és magánéletében, akárcsak Ernest Jones esetei, valójában keserűen neheztelt e közvetlen elismerés hiánya miatt. Világos, hogy Jones eseteiben az elsődleges sadizmus szerez nagyobb kielégülést; az apát kasztrálták, és még el is ismeri vereségét.

De hogyan kerülnek el ezek a nők a szorongást? Az anyát illetően ez természetesen létezésének tagadásával történik. Az általam folytatott analízisekből arra a következtetésre jutottam, hogy először is, amint Jones is utal rá, ez az igény egyszerűen az eredeti sadista igény eltolása, mely szerint a kívánt tárgyat, mellbimbót, tejet, péniszt azonnal oda kell neki adni; másodsorban az elismerés szükséglete nagyrészt a feloldozás szükségletét jelenti. Most az anyát a semmibe száműzték; nem lehetséges vele kapcsolat. Úgy tűnik, a létezését megtagadták, bár valójában csak túlságosan félnek tőle. Tehát a mindkettejük legyőzése feletti büntudatot csak az apa tudja feloldani; ha elismerésével szentesíti a pénisz birtoklását, akkor a lány biztonságban van. Azzal, hogy elismerést ad neki, *neki adja* a péniszét az anya helyett; akkor az övé lehet, és minden rendben van. Az „elismerés” mindig megnyugtató, szentesítő és szeretet; ezenkívül ismét a legfőbbé teszi őt. Ha nem is tud róla, a férfi elismerte neki a vereségét. Így tartalmában egy ilyen nő fantázia-kapcsolata az apával a normál Ödipusz-viszonyhoz hasonló; a különbség annyi, hogy a sadizmus talaján nyugszik. Az anyát valóban megölte, de ezáltal kizárja magát abból, hogy élvezze, ami az anyáé volt; amit pedig az apjától megszerez, azt még mindig nagyrészt ki kell erőszakolnia.

Ezek a következtetések ismét arra készítetnek, hogy szembenézzünk a kérdéssel: mi a teljesen kifejtett nőiesség lényegi természete? Mi a *das ewig Weibliche* [az örök női]? A nőiesség maszkként való felfogása, amely mögött a férfi valamilyen rejtett veszélyre gyanakszik, egy kicsit rávilágít a rejtélyre. A teljesen kifejlődött heteroszexuális nőiség, amint Helene Deutsch és Ernest Jones állítja, az orális-szopási fázison alapul. Az elsődleges parancs egyetlen kielégítése abban áll, hogy megkapja a (mellbimbót, tejet), péniszt, spermát, gyermeket az apától. A többi a reakcióképzésektől függ. A „kasztráció” elfogadása, az alázat, a férfiak csodálata részben abból ered, hogy a tárgyat az orális-szopási síkon túlbecsülik; de mindenekelőtt a későbbi orális-harapási szintből fakadó sadista kasztrációs kívánságokról való lemondásból (ezek csökkenéséből). „Nem szabad elvennem, kérem sem szabad; *oda kell adni* nekem.” Az önfeláldozás, odaadás, önmegtagadás képessége azt az erőfeszítést fejezi ki, hogy helyreállítsa és pótolja akár az anya, akár az apa számára, amit elvett tőlük. Ezt nevezte Radó a legértékesebb „nárcisztikus biztosítéknak”.

Egyre világosabbá válik, hogy a teljes heteroszexualitás elérése hogyan esik egybe a genitalitással. És ismét azt látjuk – amint Abraham elsőként leírta –, hogy a genitalitás egy *poszt-ambivalens* állapot elérését vonja maga után. Mind a „normális” nő, mind a homoszexuális nő vágyik az apa péniszére, és lázad a frusztráció (vagy kasztráció) ellen; de az egyik különbség a nők e két típusa között a sadizmus mértéke és a képesség ennek, illetve az ezáltal okozott szorongásnak a kezelésére.

Borgos Anna fordítása